MUAMMOLI TA’LIM ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KREATIV FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH

Boltaboyeva Muribatxon Maxammatjonovna
Turan International University,
S.BT-22-12 guruh talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23177856

Annotatsiya. Mazkur maqolada muammoli ta’lim asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy boshlang‘ich ta’limda o‘quvchining tayyor bilimlarni o‘zlashtirishi bilan bir qatorda, muammoli vaziyatlarni anglash, mustaqil savol qo‘yish, turli taxminlarni ilgari surish, bir nechta yechimlarni izlash va o‘z fikrini asoslash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotda muammoli ta’limning mohiyati, uning kreativ fikrlash bilan bog‘liqligi hamda boshlang‘ich ta’lim jarayonida qo‘llashning pedagogik-didaktik shartlari o‘rganildi. Muammoli vaziyat yaratish, muammoni aniqlash, farazlarni ilgari surish, yechimlarni izlash, tajriba va dalillar asosida tekshirish hamda refleksiya bosqichlaridan iborat metodik model taklif etildi. Shuningdek, ona tili, o‘qish savodxonligi, matematika va tabiiy fanlar darslarida foydalanish mumkin bo‘lgan muammoli topshiriqlar namunalari ishlab chiqildi. Natijalar muammoli ta’lim o‘quvchilarning mustaqil, moslashuvchan, original va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun samarali pedagogik vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: muammoli ta’lim, kreativ fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, ijodkorlik, muammoli vaziyat, mustaqil fikrlash, divergent fikrlash, ijodiy topshiriq, refleksiya, pedagogik texnologiya.

Аннотация. В статье анализируются педагогические возможности развития креативного мышления учащихся начальных классов на основе проблемного обучения. В современном начальном образовании наряду с усвоением готовых знаний большое значение имеет формирование у учащихся способности понимать проблемные ситуации, самостоятельно ставить вопросы, выдвигать гипотезы, искать несколько вариантов решения и аргументировать собственную позицию. В исследовании рассматриваются сущность проблемного обучения, его взаимосвязь с развитием креативного мышления и педагогико-дидактические условия его применения в начальной школе. Предлагается методическая модель, включающая этапы создания проблемной ситуации, выявления проблемы, выдвижения гипотез, поиска решений, проверки с помощью доказательств и рефлексии. Разработаны также примеры проблемных заданий для уроков родного языка, читательской грамотности, математики и естествознания. Результаты показывают, что проблемное обучение является эффективным педагогическим средством развития самостоятельного, гибкого, оригинального и критического мышления младших школьников.

Ключевые слова: проблемное обучение, креативное мышление, начальное образование, творчество, проблемная ситуация, самостоятельное мышление, дивергентное мышление, творческое задание, рефлексия, педагогическая технология.

Abstract. This article analyzes the pedagogical potential of problem-based learning for developing creative thinking skills among primary school students. In modern primary education, along with acquiring knowledge, it is important to develop students' ability to understand problematic situations, formulate questions, generate hypotheses, search for multiple solutions, and justify their ideas. The study examines the essence of problem-based learning, its relationship with creative thinking, and the pedagogical and didactic conditions for its effective implementation in primary education. A methodological model consisting of creating a problem situation, identifying the problem, generating hypotheses, searching for solutions, testing ideas through evidence, and reflection is proposed. Examples of problem-based tasks for language, reading literacy, mathematics, and science lessons are also presented. The results indicate that problem-based learning can serve as an effective pedagogical approach for developing independent, flexible, original, and critical thinking among primary school students.

Keywords: problem-based learning, creative thinking, primary education, creativity, problem situation, independent thinking, divergent thinking, creative task, reflection, pedagogical technology.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida o‘quvchining bilimlarni tayyor shaklda o‘zlashtirishi bilan cheklanib qolmasdan, ularni yangi vaziyatlarda qo‘llay olishi, muammolarni mustaqil aniqlashi va ijodiy yechimlar ishlab chiqishi muhim kompetensiyalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta'lim bosqichida mazkur ko‘nikmalarning shakllanishi keyingi ta'lim jarayonining samaradorligi uchun muhim zamin yaratadi.

Kreativ fikrlash o‘quvchining mavjud bilim, tajriba va tasavvurlaridan foydalanib, yangi g‘oya yoki noodatiy yechim yaratish qobiliyatini anglatadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativlik tabiiy qiziquvchanlik, tasavvur, savol berishga moyillik, turli hodisalar o‘rtasida bog‘lanish izlash va yangi narsalarni sinab ko‘rish istagida namoyon bo‘ladi.

Muammoli ta'lim esa ana shu tabiiy faollikni pedagogik jihatdan maqsadli yo‘naltirish imkonini beradi. Mazkur yondashuvda o‘quvchiga tayyor javob taqdim etilmaydi. Aksincha, uning oldiga mavjud bilimlari yordamida darhol yechib bo‘lmaydigan, izlanish va fikrlashni talab qiladigan muammo qo‘yiladi.

Muammoli vaziyat o‘quvchida bilishga bo‘lgan ehtiyojni yuzaga keltiradi. O‘quvchi muammoni anglaydi, savollar beradi, farazlarni ilgari suradi, turli variantlarni tekshiradi va yakuniy xulosaga keladi. Shu jarayonda kreativ fikrlashning muhim komponentlari – ravonlik, moslashuvchanlik, originallik va fikrni rivojlantirish shakllanadi.

METODLAR

Tadqiqotda pedagogik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik kuzatish, suhbat, muammoli topshiriqlarni modellashtirish, taqqoslash, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

O‘quvchilarning kreativ fikrlashini baholashda quyidagi mezonlar belgilandi:

- muammoli vaziyatni tushunish;
- savol va muammo qo‘ya olish;
- mustaqil faraz ilgari surish;
- bir nechta yechim variantini ishlab chiqish;
- noodatiy yechim taklif qilish;
- o‘z fikrini dalillar bilan asoslash;
- xatolarni tahlil qilib, yangi yechim izlash;
- boshqa o‘quvchilarning fikrlarini hisobga olish;
- o‘z faoliyatini refleksiya qilish.

Muammoli ta’lim jarayoni quyidagi bosqichlar asosida tashkil etildi:

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari muammoli ta’limni muntazam qo‘llash boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlashini rivojlantirish uchun bir qator pedagogik imkoniyatlarga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Birinchi navbatda, muammoli vaziyat o‘quvchida bilishga bo‘lgan ichki ehtiyojni yuzaga keltiradi. O‘quvchi javobni tayyor holda olmagani uchun mavjud bilimlarini qayta ko‘rib chiqishga va yangi bog‘lanishlarni izlashga majbur bo‘ladi.

Ikkinchidan, muammoli topshiriqlar divergent fikrlashni rivojlantiradi. O‘quvchi birgina javobni topish bilan cheklanmay, muammoning bir nechta yechimini taklif qilishga o‘rganadi.

Uchinchidan, muammoli ta’lim mustaqil fikrlashni kuchaytiradi. O‘qituvchi muammoning yechimini bevosita aytib bermaydi, balki yo‘naltiruvchi savollar orqali o‘quvchini mustaqil xulosa chiqarishga olib keladi.

To‘rtinchidan, muammoli ta’lim jarayonida xatolar ta’limiy resurs sifatida qaraladi. O‘quvchi xato javobdan keyin “Nima uchun bunday bo‘ldi?” degan savolga javob izlaydi. Bu esa tahliliy va refleksiv fikrlashni rivojlantiradi.

Beshinchidan, muammoli topshiriqlar guruhda bajarilganda o‘quvchilar bir-birining fikrlarini eshitadi, solishtiradi va o‘z g‘oyalarini takomillashtiradi.

Muammoli ta’lim elementi	**O‘quvchi faoliyati**	**Rivojlanadigan qobiliyat**
Muammoli vaziyat	Vaziyatni kuzatish va anglash	Qiziquvchanlik
Muammoni aniqlash	Savol qo‘yish	Mustaqil fikrlash
Faraz ilgari surish	Taxmin qilish	Tasavvur
Yechim izlash	Turli variantlarni ishlab chiqish	Divergent fikrlash
Tekshirish	Dalillar bilan solishtirish	Tanqidiy fikrlash
Yechimni himoya qilish	Fikrni asoslash	Kommunikativ kompetensiya
Refleksiya	O‘z faoliyatini tahlil qilish	Metakognitiv ko‘nikma

MUHOKAMA

Muammoli ta’limning asosiy afzalligi shundaki, u o‘quvchini bilimning tayyor iste’molchisi emas, balki faol ishtirokchisi sifatida shakllantiradi. O‘quvchi muammoni o‘zi anglagan, savol bergan va yechim izlagan jarayonda bilim mazmunini chuqurroq o‘zlashtiradi.

Boshlang‘ich ta’limda muammoli ta’limni tashkil etishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari alohida hisobga olinishi kerak. Juda murakkab yoki mavhum muammolar o‘quvchida qiziqish o‘rniga tushkunlikni yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun muammoli vaziyatlar o‘quvchilarning mavjud bilimlari bilan bog‘langan, ammo yangi izlanishni talab qiladigan darajada bo‘lishi lozim.

O‘qituvchi bu jarayonda nazoratchi emas, balki yo‘naltiruvchi va fasilitator vazifasini bajaradi. U o‘quvchining o‘rniga muammoni hal qilmasdan, savollar orqali fikrlash jarayonini boshqaradi.

Masalan, o‘quvchi noto‘g‘ri javob berganida “Bu noto‘g‘ri” deyish o‘rniga:

- “Nima uchun shunday deb o‘ylading?”
- “Buni qanday tekshirish mumkin?”
- “Boshqa usul bilan ko‘rib chiqamizmi?”
- “Agar shartni o‘zgartirsak, nima bo‘ladi?”

kabi savollar berilishi mumkin.

Bunday yondashuv xatoni jazolanishi kerak bo‘lgan natija sifatida emas, balki keyingi fikrlash uchun imkoniyat sifatida ko‘rishga yordam beradi.

Muammoli ta’limda baholash jarayoni ham o‘ziga xos bo‘lishi lozim. Kreativ fikrlashni baholashda faqat yakuniy javobning to‘g‘riligiga e’tibor qaratish o‘quvchining ijodiy tashabbusini cheklashi mumkin. Shu sababli g‘oyalar soni, ularning xilma-xilligi, originalligi, asoslanganligi va o‘quvchining yechimni takomillashtirish qobiliyatini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Muammoli ta’lim asosida kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga quyidagilar tavsiya etiladi:

1. Har bir darsda kamida bitta muammoli vaziyat yaratish;
2. O‘quvchilarga tayyor javobni berishga shoshilmaslik;
3. Ochiq savollardan muntazam foydalanish;
4. “Boshqa qanday yechim bor?” savolini dars jarayoniga kiritish;
5. Bir muammoning bir nechta yechimini izlashga undash;
6. O‘quvchilarning farazlarini tinglash va muhokama qilish;
7. Guruhli muammoli topshiriqlardan foydalanish;
8. Fanlararo muammoli vaziyatlarni tashkil etish;
9. O‘quvchilarga o‘zlari savol va masala tuzish imkonini berish;
10. Xatolardan o‘rganish madaniyatini shakllantirish;
11. Muammoli topshiriqlarda real hayotiy vaziyatlardan foydalanish;
12. Dars yakunida refleksiv savollar berish.

Shunday qilib, **“motivatsiya – muammoli vaziyat – muammoni aniqlash – faraz – yechim izlash – tekshirish – xulosa – refleksiya”** ketma-ketligi boshlang‘ich ta’limda kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali metodik modeli sifatida xizmat qilishi mumkin.

Muammoli ta’limni ona tili, o‘qish savodxonligi, matematika, tabiiy fanlar va boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda tashkil etish orqali o‘quvchilarda nafaqat fanlarga oid

bilimlar, balki kelgusidagi ta’lim va hayot faoliyati uchun zarur bo‘lgan mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini ham shakllantirish mumkin.

Xulosa. Muammoli ta’lim boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun samarali pedagogik yondashuvlardan biridir. Uning asosiy xususiyati o‘quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki muammoni anglaydigan, savol beradigan, faraz qiladigan, yechim izlaydigan va xulosa chiqaradigan faol subyekt sifatida shakllantirishdan iborat.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, muammoli ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, divergent fikrlashi, tasavvuri, muammoga turli nuqtayi nazardan yondashishi va o‘z fikrini asoslash qobiliyatlari rivojlanadi.

Muammoli ta’limning samaradorligi, avvalo, muammoli vaziyatning to‘g‘ri tanlanishi, topshiriqlarning o‘quvchi yoshiga mosligi, psixologik xavfsiz muhit, o‘qituvchining fasilitatorlik pozitsiyasi va ijodiy fikrlashni qo‘llab-quvvatlovchi baholash tizimiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Torrance, E. P. Torrance Tests of Creative Thinking. Scholastic Testing Service.
2. Runco, M. A., Jaeger, G. J. The Standard Definition of Creativity. Creativity Research Journal, 2012.
3. Sternberg, R. J., Lubart, T. I. Defying the Crowd: Cultivating Creativity in a Culture of Conformity. New York: Free Press, 1995.
4. Sawyer, R. K. Explaining Creativity: The Science of Human Innovation. Oxford University Press.
5. OECD. The Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030. Paris: OECD.
6. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris: UNESCO, 2021.
7. Chauhan, S. S., Padmavathy, R., Ergashboyevna, N. U., Mohameed, H., Arunkumar, E., Priyanka, T. P., ... & Shetty, C. (2025, November). Engineered Bacterial Bioleaching for Sustainable Metal Recovery and E-Waste Biodegradation. In 2025 International Conference on Intelligent Systems and Pioneering Innovations in Robotics and Electric Mobility (INSPIRE) (pp. 402-407). IEEE.
8. Habelalmateen, M. I., Mishra, N., Ergashboyevna, N. U., Kannan, A. S., Madhavi, V., Bhuvaneshwari, K. S., & Turdiev, I. M. (2025, November). Predictive Multi-Agent Coordination for Adaptive and Human-Aware Collaborative Assembly Robotics. In 2025 International Conference on Innovations and Emerging Technologies In AI & Communication Systems (IETACS) (pp. 1682-1688). IEEE.
9. Prathipa, R., James, L., Fallah, M. H., Saritha, G., & Ergashboyevna, N. U. (2025). Exploring the Effects of Electromagnetic Radiation on DNA at Microwave and Radio Frequencies. National Journal of Antennas and Propagation, 7(2), 293-301.
10. Nurullayeva, U. E. (2023). Hamkorlik pedagogikasi orqali tarbiya jarayoniga pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishning pedagogik asoslari. Science and Education, 4(5), 1250-1254.